

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 86 | ראש השנה ב. – ט"ז: | חשון ה'תשפ"ב

מסכת ראש השנה

ארבעה

ארבעה ראשי שנים הם

אע"פ שעיקר המסכת עוסקת בדיני ראש השנה שבאחד בתשרי (וכן בדיני קידוש החודש), מ"מ בתחילת פרק ראשון מונה המשנה זמנים נוספים בשנה שהם ראש השנה לעניינים מסוימים, והגמרא (ב' – ט"ו) מבארת עניינים אלו ופרטי דיניהם.

ב. באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים.

למלכים היינו מה שכותבים בשטרות איזה שנה זה למנין המלך שמולך באותה שעה, משום שלום מלכות. (רש"י. אבל לתוס' ד"ה למלכים) לא שייך שלום מלכות אלא במלכי אומות העולם שמונים להם מתשרי, ודווקא בגט שזה דבר חשוב ולא בסתם שטרות). וקבעו חכמים שא' בניסן תתחיל שנה חדשה, ואפילו אם מלך בשבט או באדר מתחילה בא' ניסן שנה חדשה. ולרגלים יבואר בגמרא (ד).

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ולר"א ור"ש ראש השנה למעשר בהמה הוא באחד בתשרי.

באחד בתשרי ר"ה לשנים כמבואר בגמרא (ח), ולשמיטין וליובלות שכשנכנס תשרי אסור מן התורה לחרוש ולזרוע, לנטיעה -למנין שנות ערלה, ואפילו נטעה באב מתחילה שנה חדשה בא' תשרי, ולירקות למעשרות, שאין מעשרים ממה שנגלקט לפני ר"ה על מה שנגלקט אחרי ר"ה.

באחד בשבט ר"ה לאילן לדברי בית שמאי, ולבית הלל ר"ה לאילן הוא בט"ו בשבט.

בכל זוכתא תני הן, מלבד בארבעה אבות נזיקין דלא תני הן, משום שרצה לומר שם שלא ראי זה כראי זה. תוד"ה ארבעה.

בס"ד הודפסו עד כה חוברות סיכומי תמצית כדלהלן -

משנה ברורה חלקים א' ב' ג' ד' ה'.

תמצית הש"ס ברכות מועד, נשים, נזיקין, קדשים נדה.

תמצית גפ"ת ברכות, שבת, עירובין, פסחים, יומא, סוכה, יבמות, כתובות, נדרים, גיטין, קידושין, בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא.

תמצית ספרי מוסר.

תמצית תנ"ך.

נקודות מכירה ברחבי הארץ, לפרטים 0527692282.

ניתן לרכוש את 4 חלקי תמצית הש"ס על כל הש"ס במחיר 100 ₪ כולל משלוח בטלפון 0537125663.

לזכות שמעון בן רחל. וכן לזכות דוד בן פרחיה לבשרות טובות וזיווג הגון.

ראש השנה למלכים

כפי שנתבאר במתני' א' ניסן הוא ראש השנה למלכים לענין מה שכותבים בשטרות באיזה שנה של המלך נכתב השטר. ולהלן יבואר למה קבעו זמן אחד שתתחלף השנה בכל המלכים, ומה הדין במלך שמלך רק חלק מהשנה, ומנלן שמונים מניסן, וכן יבואר שמלכי אומות העולם מונים להם מתשרי.

הטעם שקבעו ראש השנה למלכים ולא אמרו שכל מלך תתחיל שנתו מיום שמלך בו, הוא כיון ששטריו חוב המוקדמים פסולים כיון שהמלוה רצה לטרוף בשטר זה שלא כדון מלקוחות שקנו שדה לפני ההלוואה, קנסו אותו שלא יוכל לגבות על ידו כלל, אלא יהיה דינו כמלוה על פה שאינו גובה ממשועבדים (ובב"מ כתב רש"י שגובה בו מבני חרי, וכתבו התוס' (ד"ה שטר) שאינו גובה אף מבני חרי), ואם לא היה זמן קבוע שמתחילה שנה חדשה, ויהיה שטר שכתוב בו תאריך מסוים כגון כסלו בשנה שלישית למלך פלוני, ובאותה זמן לא ראו העדים הלוואה (שהרי כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עימו), אבל הם ראו הלוואה בחודש תמוז (והמלוה והלוה מודים שהיתה רק הלוואה אחת. תוד"ה לשטרות), ואין אנו יודעים אם השטר קודם להלוואה או ההלוואה קודמת לשטר, וכיון שלא יודעים מתי מלך המלך שאז מתחלפת השנה לא יודעים מה קודם למה. ועכשיו שמתחלפת השנה בא' ניסן יודעים שתמוז קודם לכסלו. וכתבו התוס' (שם) שאין לפסול שטר מספק שכא הוא מוקדם, אך י"ל שכוננת הגמרא שהיינו טועים להכשיר מספק אף במקום שבאמת הוא מוקדם, אך קשה לומר שהתקנה היא שמא כל העולם יסחכו מתי עמד המלך, ועוד דהיכא דא"כ גם לא ידעו איזה שנה לכתוב בשטרות, ועוד דהיכא שכתבו שטר ללוה ללא המלוה זכה המלוה בשעבוד קרקעות מזמן הכתוב בשטר לאביו דס"ל עדי בחתומיו זכין לו, ולרב אסי אין כותבין שטר ללוה בלא המלוה אלא רק בשטר הקנאה. ולכן ביארו התוס' שהחשש הוא שהסופר יטעה ביום אחד מתי עמד המלך, ובאותו יום בשנה השניה יכתוב שזה עדיין שנה ראשונה למלך, ונמצא השטר מוקדם שנה שלימה. ושטריו חוב המאוחרים כשרים.

מלך שעמד בכ"ט אדר כשהגיע א' ניסן עלתה לו שנה ומונים לו שנה שניה, דיום אחד בשנה חשוב שנה.

ניתן להשיג את גליונות תמצית (דף היומי, משנה ברורה, ספרי מוסר, חפץ חיים ואהבת חסד) ואת מבחני "לדעת" (דף היומי, חפץ חיים, ואהבת חסד) בלמעלה ממאה נקודות הפצה ברחבי הארץ, או במייל A0527692282@gmail.com.

ניתן לשמוע את נקודות ההפצה בטלפון 0737-289669 שלוחה 4. כמו כן ניתן להתעדכן על תאריך הגעת הגליונות לנקודות ההפצה בטלפון הנ"ל.

ניתן לקבל גליונות תמצית ומבחני לדעת

גם בפקס

בטלפון 0799-414144

מבחני לדעת בעמוד 8

ניתן לעשות את המבחנים בטלפון 0737-289669, או בטלפון 077-5283934, או בנדרים פלוס

פינת הריבית

נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

אחרי שזכינו להיות תקיפים במצוות ב"רח האיתנים' (ילקו"ש מלכים קפא), מתחילים אנו את השנה - כפי סדר פרשיות התורה"ק - מן היסוד.

פרשת בראשית יסוד הכל, היא האמונה - "לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו" (רמב"ם ריש הל' יסוה"ת).

וכך - בהמשך הפרשיות - מלווה אותנו האמונה בהשגחה פרטית וכללית ושכר ועונש בכל ההנהגה עם בני האדם לטוב ולמוטב, מאדה"ר וחיה ובנים קין - עובר דרך דור המבול ודור הפלגה - עד אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ושבטי קה אשר בהם בחר ה'.

על כן שמו של ספר בראשית נקרא גם 'ספר הישר' (ע"ז כה.), וכדאמרו חז"ל (ילקוט קהלת תתקעט) 'ספר הישר - עשה בישרות עשה באמונה'.

אשר כידוע אין האמונה תלויה בהוכחות כאלה ואחרות, אלא בישרות הלב "אשר עשה האלקים את האדם ישר" (קהלת ז' כט), וכך פתח החזו"א את ספרו 'אמונה ובטחון' "מידת האמונה היא נטיה דקה מעדינות הנפש".

ועל פי זה אפשר לפרש את הפסוק באיכה (ג כג) 'חדשים לבקרים רבה אמונתך': ההתחדשות מנוקה היא מכל עכירות וערפול, וממילא רבה אמונתך.

איתא בב"מ עא. "ר' יוסי אומר בא וראה סמיות עיניהם של מלוי ברבית וכו' מביאין עדים ולבלר וקולמוס ודיו וכותבין וחותמין פלוני זה כפר באלקי ישראל". ושם עה: תניא ר"ש אומר מלוי ברבית יותר ממה שמרויחין מפסידים, ולא עוד אלא שעושין משה רבינו חכם (לישנא מעליא נקט, רש"י) ותורתו אמת ואומרין אילו היה יודע משה רבינו שיש רווח בדבר לא היה כותבו.

לא פלא א"כ לשונו הנדירה של הטור ריש הל' ריבית (יו"ד קס) 'מאד מאד צריך אדם לזיור באיסור רבית', ואכן מתוך החומר הגדול הזה אשכחן שאסרו חכמים כל סרך הדומה לריבית, וניחות אנו לאחת מן ההלכות שאולי לא כולם מודעים לה כהוגן, אך עשויה להשליך על הדרכים הנכונות להתנהלות גמ"ח עזר נישואין.

הנה הלכה פסוקה ביו"ד ריש סי' קעג דאסור למוכר בהקפה למוכר במחיר גבוה משוויו מחמת שממתין לו המעות, כל שניכר שהמחיר גבוה, כגון שהשער ידוע, אך בלא ניכר שרי ובלבד שהמוכר לא יפרש לו אם תשלם מיד אתן לך בי' זהובים ואם לזמן פלוני בי"ב. וכן הדין להיפך - אם הקונה מקדים מעות טרם קבלתו את המוצר אסור למוכר לפסוק לו מחמת כן מחיר זול יותר אם ניכר שמחמת כן הוא, או אם מפרש (שם ס"ז).

המשך בעמוד הבא

לקבלת שטר זכרון דברים המהדר ללא חשש ריבית:

www.osher-b.org | info@osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

ויש מקום להבין דדין זה אינו דוקא במקום אלא בכל הצעה תמורת תשלום שמוחירה משנתה בין תשלום מיידי לבין תשלום מאוחר.

וכגון גמ"ח המציע לציבור להצטרף כחברים בגמ"ח ע"י תרומה, בכדי שבבא העת יקבלו בני התורמים הלוואה ונקבע מראש כי התורם על דעת שבנו יקבל הלוואה מאוחר הרי שבנו יקבל הלוואה בסכום גבוה יותר מסכום הלוואה שיקבל בנו של מי שתרום - אותו הסכום - על דעת שהבן יקבל הלוואה מוקדם יותר. באופן שנמצא שהתורם המקדים את מעותיו זמן רב יותר לפני ההלוואה לבנו נהנה מהלוואה עדיפה תמורת המתנת מעותיו בגמ"ח (היינו דומיא דסעיף ז הנ"ל דמוכר בזול מחמת הקדמת מעותיו).

ואף שמוותר (שם) למכור בזול למקדים מעותיו אם יש לו למוכר את המוצר, הכא אין שייך הך התיירא, חדא דכ' הרמ"א דמפרש אסור אפי' יש לו, ובדין שהגמ"ח מציע לכולם מסלולים השונים במחירים כפי דרגת הקדמת תרומתם ודאי הוי כמפרש, ועוד דטעמא דהך התיירא הביא הב"י מריב"ש דמעות קונות ואיכא מי שפרע וכאילו קנה כבר עתה, אך כאן אין לומר כאילו קנה את מעות הלוואה, ועוד דבד"כ אין לגמ"ח די להלוות מוקדם למצטרפי מסלולים ארוכים שהרי מחוייב תחילה למסלולים הקצרים, שהם הקודמים בתור.

ואמנם בגוונא שאין הגמ"ח מחוייב להלוות לבן אי"ז דומה לפסיקה בהזולה הנ"ל דהתם קצץ כן מתחילה, אך באמת אסור למוכר להוסיף בכמות המוצר גם אם לא פסק כן מראש, כל שניכר שהוא מחמת המתנת המעות (מוכח בש"ך קס"ק"ה), וא"כ גם אם אין הגמ"ח מחוייב להלוות מ"מ עד כמה שמפרש מראש שהמקדים מעותיו טפי יזכה בטובת הנאה רבה יותר ע"י הלוואה גדולה לבנו, הרי שכאשר מקיים זאת ידוע לכל שעושה כן מחמת המתנת המעות.

פתרון לכך ישנו ע"י שהכספים שמכניסים המצטרפים לגמ"ח לא יהיו תרומה לגמ"ח אלא הפקדה בלבד [וממילא בכגון דא יוכלו המצטרפים למשוך כספם כל עת], ורק בשעת קבלת הלוואה ייהפכו לתרומה, שאז אין כאן הקדמת מעות ואין איסור להנות את המקדימים הפקודתיהם.

ואף שמתברר שגם במהלך כזה ידרוש הגמ"ח סך מסויים שכן ייחלט מיידיית כתרומה לגמ"ח עבור הוצאות ודמי רצינות, מ"מ היה מקום לצדד מן הסברא דסכום זה מותר שיהיה שונה בין המסלולים השונים מאחר ואין חליטתו כתמורה להלוואה שתנתן לבן, דהלא עבור התמורה מסתפק הגמ"ח בהפקדה עד שעת ההלוואה, אך היו מחשובי הרבנים דחיישו לה דעכ"פ היא צורת פסיקה ומחוייב כרביית.

ולדעת הרבנים הנ"ל - אם אכן ירצה הגמ"ח לחלט בכ"ז מיידיית סכום מסויים יצטרך להשוות את החליטה בכל המסלולים, אכן עדיין יוכל לשנות ביניהם את הסכומים באופן שהיחס להפקדות הניתנות ישאר שווה בכל המסלולים, כלומר לקבוע שייחלט אחוז מסויים מסך ההפקדה המתוכננת, ובמסלול לקבלת הלוואה בזמן ארוך - שההפקדה המתוכננת בו נמוכה יחסית - ייחלט סכום נמוך, ובמסלול קצר - שההפקדה בו גבוהה יותר - הסכום שייחלט יהיה גבוה באותו היחס.

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org | www.osher-b.org

073-3678617 להצטרפות:

אם לא עמד אלא בא' ניסן, אע"פ שנימנו וגמרו השירים למנותו כבר באדר, אין מונים לו שנה עד שיגיע ניסן אחר.

ב: מות באדר ועמד מלך אחר תחתיו מונים שנה לזה ולזה (-אפשר לכתוב בשטר את השנה למלך המת או את השנה הראשונה למלך החדש), ולא אמרינן שתא לבי תרי לא מנינן וימנו את כל השנה למלך המת.

מות בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן, מונים שנה אף למלך שמת, דאף בתחילת השנה אמרינן יום אחד בשנה חשוב שנה.

מת באדר ונמנו באדר להמליך את בנו ולא מלך אלא בניסן, מונים הראשונה לראשון והשניה לשני, ולא אמרינן שכיין שהמלכות ירושה היא דכתיב "יארץ ימים על ממלכתו הוא ובניו" נמנה לו מאדר.

מנלן שמונים למלכים מניסן-

לרבי יוחנן לומדים מדכתיב "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, בשנה הרביעית, בחודש זיו, הוא החודש השני למלוך שלמה על ישראל, ויבן הבית לד' ", והקשה מלכות שלמה ליציאת מצרים, לענין שמונים את השנים מניסן. ויציאת מצרים מונים מניסן דכתיב "ויעל אהרן הכהן הר ההר על פי ד', וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים, בחודש החמישי באחד לחודש", וכתיב "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דיבר משה" והיינו שגם חודש שבט זה עדיין בשנת הארבעים (ואין לומר שאהרן מת אחרי דברי משה לישראל, דהא כתיב התם "אחרי הכותו את סיחון" וכשאהרן מת סיחון היה קיים, דכתיב "וישמע הכנעני מלך ערד וכו' וילחם בישראל" ודרשו חז"ל שהוא שמע שאהרן מת ונסתלקו עניי הכבוד, וכדכתיב "ויראו כל העדה כי גוע אהרן" אל תקרא "ויראו" אלא "ויראו" - נתגלו, ו"כ"י" הוא מלשון דהא (דכי משמש בד' לשונות, אי, דילמא, אלא, דהא, ורש"י מפרש את המקומות שכי מתפרש בו בכל אחד מהלשונות), ואיתא בברייתא שסיחון הוא ערד והוא כנען, ונקרא סיחון לפי שדומה לסייח במדבר, וכנענן על שם מלכותו, ושמו ערד (ופשטיה דקרא ערד הוא שם המדינה או שם עירו. תוד"ה ערד), וי"א ששמו סיחון ונקרא ערד לפי שדומה לערוד במדבר. ולומדים גז"ש ארבעים שנה ארבעים שנה, שגם הארבעים שנה של דברי משה נמנים מיציאת מצרים ולא מהקמת המשכן שהיה בשנה השנית. ובמדרש איתא שהכנעני מלך ערד היינו עמלק, שעשה עצמו כסיחון, ומ"מ יש להויח שסיחון היה קיים ממה שעשה עצמו כסיחון. תוד"ה (וישמע), ומבואר שא' תשרי אינו ר"ה לענין זה.

ג: הגמרא מוכיחה שר"ה אינו באייר וסיון, אבל עדיין שואלת על רבי יוחנן דאכתי י"ל שר"ה הוא בתמוז או באב או באדר.

לרבי אלעזר לומדים מדכתיב לגבי בנין בית המקדש "ויחל לבנות בחודש השני, בשני, בשנת ארבע למלכותו", והיינו שני לחודש שמתחילים למנות בו את שנות המלכות.

הברייתא מביאה הפסוקים של ר' יוחנן ור' אלעזר (עיין תוס' שצריכים שניהם).

מלכי אומות העולם מונים להם מתשרי, דכתיב "דברי נחמיה בן חכליה, ויהי בחודש כסלו שנת עשרים וכו' ", ואח"כ כתיב "ויהי בחודש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא" (ואין הכנה כאן לדריש בן

אסתר שבימיו נבנה בית שני, אלא לכורש שהוא הראשון שנתן רשות לבנות את בית המקדש. או שהכונה לדריש בן אסתר, שבשנתו השניה התחילו לבנות את הבית, וגמרו בשנת שש למלכותו, ועדיין לא בנו חומת העיר ושעריה והיו נתונים ברעה גדולה מהנכרים שסביבם, ובשנת עשרים לדריש עלתה ארוכה לחומת ירושלים. תוד"ה שנת). ומבואר שניסן שאחרי כסלו הוא עדיין שנת עשרים, וכיון דאפיקתיה מניסן אוקמיה אתשרי, דמצינו שהוא ר"ה לכמה דברים. (תוד"ה מכלל). (ולומדים גז"ש שגם השנת עשרים הראשון הוא למלכות ארתחשסתא), ואין לומר שמדובר על חודש ניסן שהיה לפני חודש כסלו, דתניא דברים שאמר חנני לנחמיה בכסלו (-חנני בא מירושלים, שכבר עלו בני הגולה לשם מימות כורש, ואח"כ מלך אחשוורוש ואחריו דריש שהוא ארתחשסתא, ונבנה הבית בשנתו השניה, והרבה נשאר בבבל, ונחמיה בן חכליה היה שר המשקים למלך בשושן הבירה, ואמר חנני לנחמיה שהנשארים בירושלים נתונים ברעה גדולה ובחרפה וחומת ירושלים מפורצת ושעריה ניצתו באש), אמרם נחמיה למלך בניסן (שהיו פניו רעים, והמלך חשד בו, ונחמיה אמר למלך שפניו רעים בגלל המצב בירושלים, והמלך הסכים לשולחו לירושלים).

ג: **כורש מלך כשר היה בתחילה לפיכך מנו לו מניסן,** והוא כורש הוא דריש הוא ארתחשסתא (שמו היה דריש, ונקרא כורש מפני שהיה כשר, וארתחשסתא על שם מלכותו), אבל לאחר שהחמיץ -נעשה רשע (שכשעלה עזרא כבר החמיץ) מנו לו מתשרי.

ד' מנלן שכורש החמיץ כשעלה עזרא - א' אף שסייע לבנין בית המקדש לא עשה כך אלא כדי שיתפללו עליו ועל בניו. ב' שהורה לבנות כל נדבך רביעי מעץ כדי שיוכל לשרוף את ביהמ"ק אם ימרדו בו, (והנדבך עץ היה למטה, ולא היה משוקע, ולא סדו אותו בסיד, משא"כ אצל שלמה). ג' מפני שהיה שוכב עם כלבה, ובני נח הוזהרו על כך, שנאמר "והיו לבשר אחד" יצאו בהמה חיה ועוף שאינם נעשים לבשר אחד כיון שאינם יולדים מן האדם, (ושגל בפסוק זה הכונה כלבה, אבל בעלמא שגל היינו מלכה). ד' מפני שקצץ את סכום כמות החומרים שיתן לבנין בית המקדש. הגמ' דוחה פ"י זה ד"ל שגם בתחילה היה קוצץ אלא שלא ידע כמה יצטרכו.

האומר סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני, או ע"מ שאהיה בן עוה"ב, הרי זה צדיק גמור אם הוא רגיל בכך, ודווקא בישראל שליבו לשמים, ואם מריעים לו בחייו אינו קורא תיגר אלא תולה היסורים בעונו, אבל עכו"ם לא מפני שאם לא מטיבים לו הוא קורא תיגר. וכתבו התוס' (ד"ה בשביל) דהא דתנן באבות אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, היינו באותו העולם שתוהים על הראשונות.

בל תאחר

כתיב "כי תדור נדר לד' אלוך לא תאחר לשלמו, כי דרוש ידרשו ד' אלוך מעמך והיה בן חטא. וכי תחדל לנדור לא יהיה בן חטא. מוצא שפתיך תשמור ועשית, כאשר נדרת לד' אלוך נדבה אשר דברת בפיו". והיינו שיש איסור לאחר קיום נדר. ובסוגיין יבואר מה נחשב איחור, ובאיזה דברים יש איסור בל תאחר ואין הם נלמדים מהפסוקים הנ"ל.

בא' ניסן ראש השנה לרגלים והיינו שרגל שבו הוא ראש השנה לרגלים, לענין שהנודר עובר בבל תאחר אם עברו מהנדר ג' רגלים שהראשון בהם הוא פסח, ומתני' כדעת ר"ש, אבל לת"ק אם עברו ג' רגלים עובר אע"פ שהראשון אינו פסח. ולר"מ (ד:): עוברים אחרי רגל אחד, ולראב"י עוברים אחר ב'

רגלים, ולר"א בר"ש עוברים בחג הסוכות. הגמ' מבארת מהיכן כל תנא לומד כדבריו.

ת"ק לומד ממה שהתורה חזרה ופירטה את ג' הרגלים. ר"ש לומד ממה שהתורה חזרה ופירטה את חג הסוכות, ור"א בר"ש לומד מזה שחג הסוכות גורם. ר"מ לומד מדכתיב "ובאת שמה" "והבאתם שמה". ראב"י לומד "במועדיכם" ומיעוט מועדים שנים.

על מה עוברים בבל תאחר - חייבי דמים שאמר דמי עלי, ששמין אותו כעבד, וערכין שאמר ערכי עלי ונתן ערך הקצוב בתורה לפי שניו, וחרמין בין חרמי גבוה בין חרמי כהנים (תוד"ה והחרמין), והקדשות, חטאות ואשמות עולות ושלמים, צדקות ומעשרות -מעשר ראשון ושני ומעשר עני, בכור ומעשר בהמה ופסח, לקט שכחה ופאה (שהחייב ליתנם נלמד מ"לא תלקט" "לא תשוב" "לא תכלה" "לעני ולגר תעזוב", ואם עבר ונטלם, דאי עביד לא מהני, ואם לא הפריש פאה מן הקמה מפריש מן העומרים או מן הכרי, יבאופן זה שייך בל תאחר. עוד יש לפרש דאיירי שנטלם בהתר כגון דליכא עניים, ואז יש בל תאחר. אך קשה על דמשמע בחולין קל"ד: שאם אין עניים הוא נטל את המתנות לעצמו, ועל הפירוש הראשון קשה דאי איירי בדאיכא עניים עובר מיד כמו לענין צדקה. וצ"ל דאיירי במלקט לצורך עניים. תוד"ה לקט. עוד כתבו התוס' ד"ה בפרט ועוללות) יש בהם בל תאחר.

מדברי התוס'

א' צדקה שפוסקים לתת ליד גבאי, יש בל תאחר לענין הנתנה לגבאי, אבל לגבאי אין בל תאחר מלחלקה, וכן הנודר לתת ממון שבידו אין בזה בל תאחר. (תוד"ה והחרמין).

ב' היכא דקיימי עניים עובר לרבא (ו). מיד, אבל אינו חייב לחזור אחריהם עד שעברו ג' רגלים. (תוד"ה צדקות).

ג' מה שהתורה קבעה זמן ביעור למעשרות "מקצה שלש שנים וכו'" והיינו בערב פסח של השנה הרביעית והשנה השביעית, איירי אם לא הפריש שאין לו בל תאחר, ואם הפריש יש בל תאחר אף לפני זמן הביעור. ועוד נ"מ בזמן הביעור, שאם נתמרח הכרי אחרי סוכות עובר חייב לבער בערב פסח, וכל זמן שלא נתמרח אינו עובר, ואת"ל שעובר איצטרך קרא לעבור עליו בשני לאוין.

ד' תרומה י"ל שהיא בכלל מעשר ועובר עליה, וביכורים אין דינם בשלשה רגלים אלא מעצרת ועד החג עם קריאה, ומחג עד תנוכה בלא קריאה.

הוקשו כל המועדים שכולם מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו.

עצרת יש לה תשלומין כל שבעה. ולא לומדים מחג הסוכות שיש לה תשלומין שמונה ימים, שהרי לכו"ע יש תשלומין לחגיגה של סוכות בשמיני עצרת, משום דתפשת מרובה לא תפשת.

שמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב. והיינו שהוא טעון פייס (שהפר של שמיני עצרת לא היה קרב לפי סדר המשמרות כשאר פרי החג, אלא מפייסים עליו), ברכת זמן, רגל לעצמו (שאינו נקרא חג הסוכות. רש"י. והיינו שבברכת המזון ובתפילה מזכירים שמיני עצרת ולא סוכות. וי"מ שהוא טעון לינה, ור"ח מפרש לענין אבילות, שהקובר את מתו ז' ימים קודם הרגל בטלה הימנו גזירת שלושים, ואם אין ז' ימים לפני הרגל שמיני עצרת מבטל גזירת שלושים, אמנם אינו דוחה את השלושים לגמרי, אלא עולה לו לז' ימים מלבד הז' ימים של הי"ט הראשון וז' ימי החג, הרי כאן כ"א. תוד"ה פז"ר), קרבן (שמקריבים בו פר אחד איל אילד וז' כבשים, ושאר ימי החג מקריבים כמה פרים וב' אילים וז' כבשים), שיר (למנוחה על השמינית. רש"י. ור"ת (שם) מבאר שבכל ימי החג אומרים חצי מזמור, ובשמיני אומרים מזמור שלם), ברכה (למלך זכר לחנוכה הבית שבים השמיני בירכו את המלך).

ה. חג המצות וחג הסוכות טעונים לינה בליה הראשון של חול המועד. והקשו התוס' (ד"ה מה) תיפוק ליה שהוא טעון לינה משום שלמי שמחה, דאפילו בשאר ימות השנה מי שמביא קרבן טעון לינה. ותיצרו דמשכחת ליה אם

שלח שלמיו מאתמול, דהם נאכלים לשני ימים, ועוד שיכול לשמוח בכסות נקיה ויין ישן).

הא דעובר בקרבן פסח בבל תאחר, לא איירי בפסח ממש, שהרי זמנו קבוע ואם לא הקריבו הוא נדחה מהקרבה (ומיד הוא עובר עליו. תוד"ה ואי), אלא היינו שלמים הבאים מחמת פסח שאבד ונתכפר באחר ואח"כ נמצא הראשון. (וכתבו התוס' ד"ה שלמי פסח) שרש"י בזבחים מבאר ששלמי פסח היינו חגיגת י"ד, ולא יתכן לפרש כך, וקמ"ל שדינים כשלמים ולא כפסח.

ה: דינים הנדרשים מהפסוק של בל תאחר

כי תדור נדר - נדר הרי עלי, ונדבה הרי זו נלמדת בגז"ש מדכתיב "אם נדר או נדבה".

לד' אלוקיך - דמין ערכין חרמין הקדשות שהם קדשי בדק הבית וכולם לד' ואין לכהנים בהם כלום.

לא תאחר לשלמו - הוא ולא חילופיו. אין הכונה לחילופי חטאת שהרי למיתה אזלא, ואין הכונה לחילופי תודה שנתעברה בתודה ומתה אחת מהם שאינו יכול להקריבם, דא"כ למה לי קרא. ואם שתי הבהמות קיימות מביא את שתיהן ואומר שהלחם יהיה לשם אותה שהיא תודה. וצ"ל שהכונה לחילופי עולה ושלמים, שאף שהם קרבים, קמ"ל שאם נפל מום אחרי ב' רגלים וחיללו על אחר, אין מצרפים את ב' הרגלים הראשונים לומר שיעבור אחרי רגל אחד, ולר"מ דס"ל שעובר בבל תאחר אחרי רגל אחד, קמ"ל קרא שאם נפל בו מום ברגל וחיללו, אינו עובר על השני אלא אחרי הרגל הבא, דבעינן שיעבור עליו רגל שלם.

כי דרוש ידרשנו - חטאות ואשמות שהם נדרשים ממך, שהרי הם חובה, ועולות ושלמים כגון עולת ראיה ושלמי חגיגה שהם חובה (ואף שזמנם ברגל, היכא שהופרשו ולא הקריבם עובר בבל תאחר, דלא נפסלו בכך. תוד"ה אלו), וכן בכור מעשר ופסח שהם חובה.

ד' אלוקיך - צדקות מעשרות ובכור דכתיב בהו "לפני ד'".

מעמרך - לקט שכחה ופאה שהם חלקו של עני וכתוב בהו "את העני עמרך".

והיה בך חטא - ולא באשתך חטא, דאין אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשים ממנו ממון ואין לו (לרש"י הכונה לממון שגזל מאחרים. ולתוס' ד"ה אא"כ) איירי בממון שנדר שאינו משלמו כלל, ולא בעוון בל תאחר.

אף אם עבר הבעלים בבל תאחר אין הקרבן עצמו נפסל מלרצות, דכתיב "**לא ירצה** המקריב **אותו** לא יחשב לו פיגול יהיה", אותו למעט המאחר הקרבת נדרו. וכן בכור שעברה שנתו אינו נפסל כמו שפסולי המוקדשין (-בעל מום) נפסלים, מפני שהוקש למעשר דגן.

ו. מוצא שפתוך - מצות עשה.

תשמור - לא תעשה.

ועשית בעל כרחך, אזהרה לבי"ד שיעשוך.

אף שמצות עשה נלמדת מ"ובאת שמה" "והבאתם שמה", ולא תעשה נלמד מ"לא תאחר", וכפית בי"ד נלמדת מ"יקריב אותו" (שאף שעל כל מצוות עשה כופין, הכא ס"ד שאין כופין כיון דכתיב לרצונו. תוד"ה יקריב), וכיון דכתיב "לרצונו" כופין אותו עד שיאמרו רוצה אני, צריך פסוק אחד להיכא שאמר שיפריש ולא הפריש (ואף שנדבה היינו האומר הרי זו עולה, ונ"מ שאינו חייב באחריותה, היכא דאמר הרי עלי עולה ע"מ שכשפרישנה איני חייב באחריותה) (ולא דמי למתנה על מה שכתוב בתורה. תוד"ה על מנת) הוי כנדבה, לומר שעובר אע"פ שאינו אלא דיבור בעלמא, ופסוק שני

להיכא שהפריש ולא הקריב, דלא נימא דכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה).

כאשר נדרת - נדר.

לד' אלוקיך - חטאות ואשמות עולות ושלמים.

נדבה - כמשמעו.

אשר דברת - קדשי בדק הבית.

בפיך - צדקה, ואע"פ שזה כתוב יחד עם בל תאחר של קרבנות, חייב לתת לאלתר דהא שכיחי עניים.

כבר אחרי רגל אחד עובר בעשה (רבא), ומה שמצינו שולד שלמים קרב לשלמים, והעיד רבי פפיס על ולד שלמים שהפריש בהמה מעוברת או שנתעברה לאחר שהקדישה שאכלו את האם בפסח ואת הולד בחג, צ"ל שבפסח היה הולד מחוסר זמן שלא היה בן ח' ימים, ובעצרת היה הולד חולה (וחולה זקן ומזוהם פסולים להקרבה. תוד"ה שהיה), או שחג היינו חג השבועות.

אחר ג' רגלים עובר כל יום בבל תאחר (רבא).

תניא אחד בכור ואחד כל הקדשים, כיון שעברו עליהם שנה בלא רגלים, רגלים בלא שנה, עובר בבל תאחר.

לר"ש דס"ל שאינו עובר אלא בג' רגלים כסדרן, שייך שתעבור שנה ולא יעברו ג' רגלים. ולסוברים שא"צ כסדרן, לרבי הסובר ש"שנה תמימה" בין בשנה פשוטה בין בשנה מעוברת היינו שס"ה יום כמנין ימות החמה, משכחת לה בהקדישה אחרי פסח (י"מ באמצע פסח, וי"מ אחרי פסח ולפ"ז בסוף אדר דלהלן לאו דווקא אלא אחרי שיצא אדר), דבסוף אדר השני מלאו שס"ה יום ועדיין לא עברו ג' רגלים, אבל לרבנן שמונים י"ב חודש מיום ליום (-עד אותו תאריך בשנה הבאה) ואם נתעברה השנה נתעברה לו (נחלקו לענין גאולת בתו ערי חומה שהיא שנה תמימה ואח"כ הבית נחלט למוכר. וכל היכא דכתיב שנים סתם ילפינן מבתי ערי חומה. תוד"ה כמנין). צ"ל דס"ל לתנא דברייתא כרב שמעיה הסובר שעצרת יכולה לחול בה' או ו' או ז' סיון, כיון שהיא ביום החמישים לעומר, ואם הקדיש בו' סיון בשנה שהיו ניסן ואייר מלאים שחלה עצרת בה' סיון, ולשנה הבאה היו ניסן ואייר חסרים ועצרת חלה רק בו', א"כ בו' עברה שנה ועדיין לא עברו ג' רגלים, אבל לאחרים (שאמרו שאין בין עצרת לעצרת ובין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים דסבר שכל חודשי השנה לעולם אחד מלא ואחד חסר, ואין מעברים שום חודש לצורך, וא"כ שנה היא שני"ד ימים שזה נ' שבועות וד' ימים, ואם היתה שנה מעוברת חמשה דסבר שחודש העיבור לעולם חסר, וא" הוא מוסיף על השנה ד' שבועות ויום אחד) לעולם עצרת בו' סיון.

וכתבו התוס' (ד"ה שנה) שהמקדיש קרבן באמצע רגל, עובר בשנה הבאה באמצע אותו רגל, דסוף רגל ראשון מצטרף לתחילת הרגל דהשתא. ובירושלמי איתא שמשכחת שנה בלא רגלים כשהקדישו מחוסר זמן בפסח, אמנם לקמן משמע שאין מונים שנה אלא מזמן שהוא ראוי להקרבה. עוד כתבו התוס' (ד"ה בשלמא) שלר"מ שעובר ברגל אחד ולרבי אליעזר בן יעקב שעובר בשני רגלים, לא משכחת לה שנה בלא רגלים אלא כשהיה חולה ברגלים, וכן יש לתרץ לרבי ולרבנן.

יורש אינו עובר בבל תאחר על נדר אביו (דהיורש חייב להביא קרבן שהפריש אביו, ואם שעבודא דאורייתא חייב להביא גם אם אביו עדיין לא הפריש. תוד"ה יורש), דכתיב "**מעמרך**".

רבי זירא מסתפק אם **אשה** אינה עוברת בבל תאחר כיון שאינה חייבת בראיה דכתיב "יראה כל זכורך", וכיון שאינה חייבת לעלות לא שייך לקבוע בל תאחר לפי הרגלים, (וה"ה זקן וחולה ומי שאין לו קרקע וכל הפטורים מן הראיה. תוד"ה הא), או שהיא עוברת כיון שהיא חייבת

בשמחה ובזמן שבית המקדש קיי אין שמחה אלא בבשר שלמים. ואמר לו אביי שלדבריו שהיא חייבת בשמחה עוברת בבל תאחר, אבל לדברי אביי אשה בעלה משמחה - בבבל בבגדי צבעונים, ובארץ ישראל בבגדי פשתן המוגהצים. רש"י. אבל לתוס' (ד"ה אשה) בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, וכוננת הגמרא שכיון שהחיוב חל על בעלה ולא עליה, לא קרינן בה "ובאת שמה" והבאתם שמה". ובפסחים איתא שאף בזמן שבית המקדש קיים היכא דלא אפשר כגון שחל יו"ט ראשון של חג בשבת (דבעינן זביחה בשעת שמחה), משמחה בכסות נקיה ויין ישן.

ז. בכור מונים לו שנה מיום שנעשה ראוי להקברה, ואם הוא נולד בעל מום (וקים לן שכלו לו חדשיו, שמותר לאוכלו דבלאו הכי צריך להמתין ח' ימים לראות שאינו נפל, ובאדם אם שהה ל' יום אינו נפל) מונים לו מיום לידתו שמאז הוא ראוי להשחט בחוץ, (ואם נעשה בעל מום אחר לידתו, מונים לו ממתו שנעשה בעל מום. תוד"ה הא).

דברים נוספים שר"ה שלהם הוא

אחד בניסן

באחד בניסן ראש השנה לחדשים - למנין חדשי השנה, דכתיב "החודש הזה לכם ראש חודשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה". הגמ' מבארת מנלן שזה חודש ניסן.

באחד בניסן ראש השנה לעיבורים והיינו שאין מעברים את השנה כשהתחיל ניסן, (וי"א שמעברים רק עד פורים, דכיון ששואלים בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, אתי לזלזולי, ואידך ס"ל שכיון שהעיבור תלוי בחשבון יסברו שעד עתה לא סיימו את החשבון) אבל תחילת זמן עיבור השנה הבאה אינו מניסן, דאין מעברים את השנה לפני ר"ה שלא ישתכח הדבר עד שנה הבאה, ואם עיברה אינה מעוברת, ומפני הדחק שמפחדים שהנכרים יגזרו שבי"ד לא ישבו, או שהנשיא נקרא לחצר המלך ואין מעברים אא"כ ירצה הנשיא, מעברים מיד אחרי ר"ה, ומ"מ אין מעברים אלא את אדר.

באחד בניסן ראש השנה לתרומת שקלים שצריך להביא הקרבנות מתרומה חדשה, דכתיב "עולת חודש בחדשו לחדשי השנה" חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, והזמן הוא בניסן גז"ש שנה שנה מדכתיב "ראשון הוא לכם לחדשי השנה". ואם הביא קרבנות אחרי א' בניסן מתרומה ישנה יצא, אלא שחיסר מצוה.

יחיד שהתנדב קרבנות משלו כשרים, ובלבד שימסרם לציבור, ולא חיישינן שמא לא ימסרם יפה יפה בלב שלם.

ז: י"א שאחד בניסן הוא ראש השנה לשכירות בתים אם שכר ל"שנה זו", דסתם שכירות בתים היא לכל ימות הגשמים, ואפי' לא שכר אלא בא' אדר אין לו אלא עד א' ניסן ולא אמרינן הדמים מודיעים, והמעות הם מתנה או פקדון (תוד"ה עלתה). אבל פחות מחודש לא אפילו למ"ד יום אחד בשנה חשוב שנה, דאין אדם טורח לשכור לפחות מחודש, ואם אמר שנה מונה שנה מיום ליום. ולתנא דמתני' ולת"ק דברייטא אין א' ניסן ראש השנה לשכירות בתים, דבניסן ג"כ מצויים גשמים. ודינים אלו הם מדרבנן.

ביאור דעת תנא דמתני' -

תנא דמתני' לא הזכיר שניסן הוא ר"ה לחדשים, דבשנים קמיירי ולא בחדשים.

ולא הזכיר שניסן הוא ר"ה לעיבורים, דבהתחלה קמיירי ולא בהפסקה.

ולא הזכיר שניסן הוא ר"ה לתרומת שקלים, כיון שבדיעבד אם הביא מתרומה ישנה יצא.

ותנא דמתני' רבי הוא, ולגבי בל תאחר סבר כר"ש, ולגבי מעשר בהמה סבר כר"מ שהוא בא' אלול ולא כר"ש שסובר שזה בא' תשרי.

ולא מנה התנא שט"ז ניסן ראש השנה לעומר שמותר להתחיל לאכול מתבואה חדשה, וז' סיון הוא ר"ה לשתי הלחם להביא מנחות במקדש מן החדש, או משום שדבר שהתנא מנה רק דברים שמתחילים בערב, ור"ה לרגלים נמנה כיון שהחיוב חל בשעה שנדר ועובר אף בלילה למרות שאינו יכול להקריב, דהיה עליו להקריב בערב הרגל, ולענין יובלות ס"ל כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שהיובל חל בר"ה. או משום שהתנא מנה רק דברים שאינם תלויים במעשה, ובל תאחר חל ממילא משה שקדש היום, ואינו תלוי בתמיד של שחר. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה והרי) שאין כוננת רש"י שעוברים בבל תאחר בכניסת הרגל השלישי, שהרי אינו עובר אלא אחרי שעבר הרגל, אלא כוננתו לרגל הראשון שאחרי הנדר, שאם נדר לפני שנכנס הרגל מצטרף רגל זה לבל תאחר, ואם נדר אחרי שנכנס הרגל אין רגל זה מצטרף. וס"ל שהיובל מתחיל בר"ה, וכנ"ל. ולמ"ד שאפילו בזמן שבית המקדש קיים האיר פני המזרח מתיר, מ"מ בעינן "יום הביאכם" למצוה. תוד"ה מיד.

באחד בתשרי ראש השנה ל...

ח. מעשר בהמה - לר"מ א' אלול הוא ראש השנה למעשר בהמה. ולר"א ור"ש אחד בתשרי הוא ר"ה למעשר בהמה. ונחלקו בהא דכתיב "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו", (אם הכונה שהכבשים מתעברות באדר בזמן שהעמקים יעטפו בר וממילא הם יולדות באב, או שהכונה שהכבשים מתעברות בניסן בזמן שהשיבילים אומרות שירה, וממילא הם יולדות באלול), או שנחלקו בדרשת "עשר תעשר" הוקש מעשר בהמה למעשר דגן, לר"מ הוקש לענין שסמוך לגמרו עישורו (ומעשר דגן א' תשרי הוא סמוך לגמרו כיון שבימות החמה הדגן מונח ליבוש בגרנות שבשדות. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה סמוך) שאף שחיוב מעשר בתבואה וזיתים הוא משיביאו שליש, מ"מ אין דרך ללקטם אלא כשיגמרו). ולר"א ור"ש הוקש לענין שראש השנה שלו הוא בא' תשרי.

בא' תשרי ראש השנה לשנים -

י"א לענין שטרות, דשטרי חוב המוקדמים פסולים והמאוחרים כשרים. אמנם מלכי אומות העולם מונים להם שנה חדשה בא' תשרי.

רב זירא מפרש ר"ה לשנים היינו לתקופה שתקופות החמה ומולדות הלבנה נמנים מתשרי שאז נברא העולם היא תקופת תשרי, וכר"א שבתשרי נברא העולם.

לרב נחמן בר יצחק ר"ה לשנים היינו לדין, דכתיב "מראשית השנה עד אחרית שנה" מראשית השנה נדון מה יהא בסופה, ואיירי בתשרי דכתיב "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו" והיינו ר"ה שהוא חג שהחודש מתכסה בו (-שאין הלבנה נראית להחוקים מחמת קטנותה. רש"י. וכן ביארו התוס' (ד"ה שהחדש). עוד ביארו התוס' שמתכסה היינו מזומן. והר"ר משולם מבאר שהכסוי הוא מה שאין חטאת ר"ח קריבה בר"ה, אבל דעת ר"ת שמקריבים בר"ה חטאת ר"ח), וכתוב התם "כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב". (עוד לומדים מפסוק זה שאין בי"ד של מעלה נכנסים לדין אא"כ קידשו בי"ד של מטה את החודש). וגם אומות העולם נדונים בא' תשרי, דכתיב "משפט לאלוקי

יעקב", והא דכתיב "כי חק לישראל" הכונה שישראל נכנסים תחילה לדין, כדאמר רב חסדא שמלך נכנס לדין לפני הציבור, דאינו דרך ארץ שימתין בחוץ, או כדי שיכנס לפני שירבה חרון אף.

ח: בא' תשרי ראש השנה לשמיטין דכתיב "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ", והיינו תשרי דילפינן גז"ש מדכתיב "מראשית השנה".

יובל ראש השנה שלו הוא בא' תשרי, כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, דילפינן מדכתיב "וקדשתם את שנת החמישים שנה" (אמנם עד יו"ה"כ לא היו העבדים משתעבדים ולא חוזרים לבתיהם, אלא אוכלים ושותים ושמחים, ועטרותיהם בראשיהם אם ירצו להראות שהם חפשים, וביו"ה"כ תוקעים בי"ד בשופר ונפטרו עבדים לבתיהם, והשדות חוזרות לבעליהם), ולרבנן היובל מתקדש בי' תשרי, ולומדים מהפסוק שמקדשים רק שנים ולא חודשים כרבי אלעזר רבי שמעון דס"ל (לקמן כ"ד). בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשים אותו. ולכו"ע היובל מסתיים בא' תשרי ואינו ממשיך עד י' תשרי. עוד מציינו מחלוקת שלרבי יהודה היובל נמנה לשנה ראשונה לשמיטה הבאה דס"ל שנת חמישים עולה לכאן ולכאן, ולרבנן מתחילים למנות שנה ראשונה אחרי היובל. ובתוס' (ד"ה ולאפוקי) דנים כמו מי ההלכה.

ט. תוספת שביעית -

"בחריש ובקציר תשבות" ר"ע אומר חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית שלא לחרוש בשדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית, וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית נוהגים בה קדושת שביעית בשמינית. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה וקציר) שלר"ת שאוסר ספיחים מדאורייתא, קרא אתא לאשמועינן שגם מה שלא נלקט בשביעית נאסר. ומ"הן לא נזרע" לומדים שהאיסור הוא גם באכילה ולא רק בסחורה. עוד כתבו התוס' שדווקא כדרכו אסור לקצור, אבל בשינוי מותר אפילו בשביעית, ומן המשומר אסור אפילו בשינוי, ועומר ושתי הלחם לא היו שומרים אותם מבני אדם, דבעינן מן המותר לישראל, אלא היו שומרים אותם מבהמה חיה ועוף, ובני אדם היו פורשים מאליהם מפני שידעו שזה לעומר. ולרבי ישמעאל איירי לענין שבת, וללמד שקציר העומר שהוא מצוה מותר בשבת, ודין תוספת שביעית נלמד מ"בתשעה לחודש בערב" בכניסתו "מערב עד ערב" ביציאתו, "תשבתו" לשבתות, "שבתכם" ליו"ט, ור"ע לומד מפסוק זה שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו נצטוו והתענה תשיעי ועשירי, אבל באמת אסור להתענות בערב יו"ה"כ. תוד"ה כאילו.

ט: האם היובל תלוי בשילוח עבדים או בתקיעה

או בשמיטת השדות - לבי יהודה אין איסורי יובל אא"כ שלחו העבדים, אע"פ שלא שמטו ולא תקעו. ולרבי יוסי אע"פ שלא שמטו ולא שלחו חל היובל, אבל אם לא תקעו לא חל היובל. ולחכמים אם לא תקעו או לא שלחו או לא שמטו הקרקעות לא חל היובל. רבי יוסי לומד מדכתיב "יובל היא", "יובל" משמע שאינו תלוי בדבר אחר, ו"היא" משמע שזה תלוי בדבר אחר, ומסתבר שהיובל אינו תלוי בשילוח עבדים מפני שאפשר לעולם בלא עבדים, אי נמי אין הדבר תלוי בבי"ד, משא"כ תקיעת שופר. ורבי יהודה לומד מדכתיב "וקראתם דרור בארץ" ומקרא נדרש לפניו. וחכמים סוברים מקרא נדרש לפניו ולפני פניו.

אחד בתשרי ראש השנה לנטיעה לערלה ולרבעי, דכתיב "שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית וכו'", ושנה היינו תשרי גזירה שוה מדכתיב "מראשית השנה".

הנוטע או מברך (-כופף יחור ארץ ומכסהו בעפר וחוטכו באמצע כפיפתו והוא צומח) או מרכיב אילן בחבירו ל' יום קודם ראש השנה עלתה לו שנה, ונ"מ לענין ערלה ורבעי שבר"ה מתחילה שנה שניה, וכן נ"מ שהנוטע ל' יום קודם השביעית מותר לקיימו בשביעית, אבל בנוטע או מברך או מרכיב אח"כ לא עלתה לו שנה ואסור לקיימו בשביעית, ומ"מ אין מותרים בשנה הרביעית עד ט"ו בשבט, שאע"פ שא' תשרי הוא ר"ה לנטיעה, ט"ו שבט הוא ר"ה לאילן, והנטיעה כבר נעשתה אילן, יעד ט"ו בשבט של שנה הבאה הפירות הם נטע רבעי. אבל אילן שניטע פחות מל' יום לפני ר"ה, בר"ה הוא יוצא מידי ערלה ולא בט"ו בשבט, נמצא שע"י הל' יום הוא יוצא מידי ערלה כבר מט"ו בשבט ולא מר"ה שאחריו.

כתבו התוס' (ד"ה מרכיב) שדווקא במברך ומרכיב וקוצץ מהאילן שייר ערלה, אבל בלא קצץ לא.

הקשו התוס' (ד"ה ומותר) דאימת בשביעית שאסור לחרוש שדה אילן בערב שביעית מעצרת (ובשדה לבן מפסח), ואם מותר לנטוע עד ל' יום לפני ר"ה למה לחרוש אסור. ותיצו א' אין דין תוספת שביעית אלא בחרישה דילפינן מ"בחריש ובקציר תשבות". ב' החרישה בערב שביעית אסורה כיון שהיא מועילה לשביעית, אבל נטיעה אם נאסור מצד מה שזה גדל בשביעית א"כ לעולם אסור לנטוע. ג' בירושלמי איתא שאחרי עצרת החרישה מקלקלת את הפירות, וזה מוכיח שהוא חורש לצורך שביעית, משא"כ נטיעה אינה לצורך שביעית.

ג' שיטת ר"מ שיום אחד שנה חשוב שנה, ונ"מ שאף שסתם "עגל" הוא בן שנה ו"בן בקר" הוא בן שנים ו"פר" הוא בן שלש, מ"מ בן כ"ד חודש ויום אחד חשוב פר. הגמ' מבארת שלדברי ר"מ יום אחד נחשב שנה בסוף המנין כנ"ל, וכ"ש בתחילתו, שהרי נדה אין תחילת היום עולה לה בסופה אלא צריכה להמתין עד הלילה, ומ"מ סוף היום עולה לה בתחילתה שאם ראתה סמוך לשקיעת החמה יום זה עולה לה לז' ימי נדה, (מיהו בנות ישראל החמירו על עצמם להחזיקם בספק זבות ולהצריך ז' נקיים בלא דם, וא"כ עכשיו אין מונים יום שראתה בו למנין ז' נקיים), והא דבעינן לר"מ לנטיעה ל' יום לפני ר"ה ואין מספיק יום אחד, משום דבעינן ל' יום לקליטה, ומ"מ א"צ ל"א יום דיום ל' עולה לכאן ולכאן.

לר' אלעזר חודש בשנה חשוב שנה, ולא חשיב פר אלא אחרי כ"ד חודש ול' יום, ולדבריו גבי ערלה בעינן נטיעה ס' יום לפני ראש השנה, ל' לקליטה, ול' להחשיב שעברה שנה.

ג' זמן קליטת הנטיעה - לת"ק צריך לקליטה ל' יום, לר"י ג' ימים, ולרבי יוסי ור"ש שתי שבתות. ואמר רב נחמן בשם רבה בר אבא שזמנים אלו נוספים על החודש האמור לעיל לתוספת שביעית, דלפני שהנטיעה נקלטה כמאן דזמנא בביתא דמא. רש"י ולתוס' (ד"ה שלושים) איירי לענין ערלה.

הגמ' מבארת המחלוקת בין ר"מ הסובר שיום אחד בשנה חשוב שנה, ור' אלעזר המצריך חודש, בפירוש הפסוק "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחודש חרבו המים" והיינו בא' תשרי למ"ד שהמבול התחיל ב"ז חשוון, ובא' ניסן למ"ד שהמבול התחיל ב"ז אייר, שהמבול ירד מ' יום, ואח"כ גברו המים ק"ג יום, ואח"כ המים התחסרו עד א' לחודש העשירי לירידת הגשמים (אב או שבט) שאז נראו ראשי ההרים, וחודשיים אח"כ (א' תשרי או ניסן) חרבו המים, ובכ"ז שבחודש אח"כ יבשה הארץ לגמרי. והמחלוקת היא אם הכונה לשש מאות ואחת שנה, וא"כ מוכח שיום אחד בשנה נחשב שנה, או שהכונה לתחילת השנה האחת שאחרי שש מאות

שנה. ור"א לומד מדכתיב מ"ב בראשון באחד לחודש" שיום אחד בחודש נחשב חודש, וכמו שיום אחד נחשב חודש, ה"ה חודש נחשב שנה, דחודש למנוייו ושנה למנויו. (ולתרווייהו בניסן נברא העולם. רש"י לא גורס שלתרווייהו בניסן נברא העולם, דדילמא הכונה לתשרי שהוא ראשון לבריאת העולם ולמנין השנים. ולתוס' (ד"ה מכלל) גורסים זאת, והדיוק הוא שאם בתשרי נברא העולם א"כ י"ל שראשון הוא ניסן והיה המבול שנה וחצי וא"כ לדייק שיום אחד בשנה נחשב שנה).

זמן בריאת העולם ודברים נוספים

י"א. זמן בריאת העולם ולידת אברהם ויעקב - לר"א בתשרי נברא העולם ונולדו ומתו האבות אברהם ויעקב. ולרבי יהושע דברים אלו היו בניסן. ונחלקו בהא דכתיב "תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ פרי" והיינו זמן שהארץ מוציאה דשאים והאילן מלא בפירות, שזה בתשרי ובניסן. ולגבי לידת האבות כתיב "ויקהלו אל המלך שלמה בירח האיתנים בחג", ונחלקו אם הכונה לירח שנולדו בו איתני עולם, או שהכונה לירח תקיף במצוות (-שופר יוה"כ סוכה לולב ערבה וניסן המים) אבל האבות נולדו בניסן דכתיב "בחודש זיו הוא החודש השני" והיינו ירח שנולדו בו זיתני עולם, ולר"א הכונה לירח שיש בו זיו לאילנות. ומתו מתו שנולדו, דכתיב "בן מאה ועשרים שנה אנוכי היום" ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ומחודש לחודש.

בפסח נולד יצחק, דכתיב "למועד (-ליו"ט הבא) אשוב אליך" והיינו שבסוכות אמר המלאך שתלד בפסח, ואותה שנה מעוברת היתה, ואף שצריכים להוריד את הימים שהיתה טמאה דקיימא לן שבאותו היום פירסה נדה, ולכן לקחו את החמאה והחלב ואת בן הבקר, ולא את העוגות שלשה בטומאה, מ"מ יולדת לשבעה יולדת למקוטעין. מסוגייתנו מבואר שאברהם אבינו נמול בתשרי, ולפ"ז הא דכתיב בפרשת מילה "אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת" אין לומר שזה היה בפסח, דא"כ איך המתין עד תשרי והרי ריזים מקדימים למצוות, ועוד דכתיב 'בעצם היום הזה' והיינו שנימול ביום שנצטווה, וצ"ל דבאמת נצטווה בתשרי, ולמועד הזה בשנה האחרת הכונה במועד הבא בשנה הבאה, וס"ל שבניסן נברא העולם וא"כ פסח הוא הוא בשנה אחרת. ובבראשית רבה מבואר שהמילה היתה בפסח, וכעת חיה היינו בפסח הבא. תוד"ה אלא וכו'.

בר"ה נפקדו (-בא זכרונם לטובה ונגזר עליהם הריזון) שרה רחל וחנה, ויצא יוסף מבית האסורים, ובטלה עבדות מאבותינו במצרים ששה חודשים לפני גאולתם, (ורבי יהושע מודה בזה, ואע"פ שהמכות התחילו בניסן, דמשפט המצרים היה י"ב חודש, מ"מ העבדות לא פסקה עד תשרי. תוד"ה בראש).

בניסן נגאלו, לר"א עתידים להיגאל בתשרי, ולרבי יהושע בניסן.

אמר ריב"ל כל מעשי בראשית נבראו בקומתם לדעתם ולצבינונם. לרש"י קומתם היינו שהעץ היה ראוי מיד לטעון פרי, לדעתם היינו ששאלם אם הם חפצים להבראות ואמרו הן, ובצבינום היינו כל אחד בטעמו וצורתו. והתוס' (ד"ה לקומתן) ביארו שצבינום הוא לשון יופי, שהבהמות והחיות והעופות נבראו יפים כמו כשהם גדולים.

היוצא ביומי ניסן ורואה אילנות מלבלבים אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהם בני אדם.

י"א: זמן המבול - המבול התחיל "בחודש השני בשבעה עשר יום לחודש". לרבי יהושע זה היה ב"ז אייר שאז מזל כימה שוקע ביום והמעיינות מתמעטים, ובגלל ששינו אותו דור את מעשיהם

שינה עליהם הקב"ה את מעשה בראשית, והעלה מזל כימה ביום ונטל ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם. ולר"א המבול התחיל ב"ז מרחשון שאז מזל כימה עולה ביום והמעיינות מתגברים, ובגלל ששינו אותו דור את מעשיהם שינה עליהם הקב"ה מעשה בראשית וכו', ולדבריו החודש השני היינו שני לדין, והשינוי לדידי' הוא שחטאו ברותחין ונדונו ברותחין. עיין לעיל י: בסדר ימי המבול, וברש"י ותוס' כאן לגבי סדר המזלות וזמנם.

י"ב. חכמי ישראל מונים למבול מתשרי כר"א, ולא משום דס"ל בתשרי נברא העולם, אלא משום דתשרי הוא ר"ה לשנים, ובניסן נברא העולם, ולתקופה של החמה והלבנה כרבי יהושע מניסן כיון שאז נבראו המאורות. וחכמי אומות העולם מונים אף למבול כרבי יהושע.

קביעת השנה למעשר ולשביעית

כל המאכלים הגדלים בקרקע חייבים בהפרשת תרומה ומעשר ראשון ומעשר מן המעשר, ומעשר שני בשנים א' ב' ד' ה' לשמיטה, ומעשר עני בשנים ג' ו' לשמיטה, ובשביעית הגידולים הפקר, והם פטורים מן המעשר. בסוגייתנו יבואר מה קובע בכל דבר לאיזה שנה הוא שייך (האם הולכים אחרי חטתה או הבאת שליש או לקיטה וגמור פרי), ומתי מתחלפת השנה (א' תשרי או א' שבט או ט"ו בשבט), בין לענין אם חיוב המעשר הוא מעשר שני או מעשר עני, ובין לענין הדין שאין מעשרים משל שנה אחת על של שנה אחרת, וכן לענין קדושת שביעית. וכן יבואר האם אתרוג דינו כמו שאר הפירות, או שיש דינים שבהם אתרוג דינו כירק.

בא' בתשרי ראש השנה לירקות והיינו בין למעשר דרבנן ובין למעשר דאורייתא, שאין תורמין מן הנלקט ערב ר"ה על הנלקט אחר ר"ה.

כתבו התוס' (ד"ה תנא דרבנן) שמהסוגיה משמע שרק ירקות חיובם במעשר הוא מדרבנן, אבל שאר דברים חיובם מדאורייתא, אבל א"א לומר כך, דאין חיוב דאורייתא במעשר אלא בדגן תירוש ויצהר.

ירק הנאגד (-שרגילים לאוגדו) זמנו למעשר משיאגד ומאז אסור לאכול ממנו אכילת עראי עד שיעשר, ושאינו נאגד משימלא את הכלי, ואם אינו מלא את הכלי, משילקט כל צרכו. (תוד"ה משימלא). ודין זה הוא לענין מעשר, אבל לענין חדש וישן זה תלוי בלקיטה. תוד"ה ירק.

ליקט בערב ר"ה קודם השקיעה, וכן אחר השקיעה, אין תורמים ומעשרים מזה על זה, ואם היה זה בשנה שניה הנכנסת לשלישית, הראשון מעשר שני והשני מעשר עני, שבשנה השלישית אין נוהג מעשר שני אלא מעשר עני, דכתיב "בשנה השלישית שנת המעשר" שנה שאין בה אלא מעשר אחד מהמעשרות שנהגו בשנה שלפניה, אבל מעשר ראשון נוהג אף בשנה השלישית, דכתיב "את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם" הקישו הכתוב לנחלה מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר ראשון אין לו הפסק, וכן דעת רבי אליעזר בן יעקב בברייתא, ור"י לומד דין זה מ"ובא הלוי" כל זמן שבא הלוי תן לו.

י"ב: בא' בתשרי ראש השנה לנדרים שאם נדר הנאה מחבירו לשנה זו אפי' עמד בכ"ט אלול כיון שהגיע א' תשרי עלתה לו שנה, אפי' למ"ד יום אחד בשנה לא חשיב שנה, דאין כוונתו אלא לצעורי נפשיה והרי נצטער. ולא אומרים שר"ה לנדרים הוא בא' ניסן, דבנדרים הולכים אחרי לשון בני אדם דאין אדם נודר אלא בלשון שהוא רגיל לדבר, ודרך בני אדם לקרות לתשרי ר"ה. ואם נדר לשנה מונה י"ב חודש מיום ליום.

התלתן זמן עישורו השנה שבה נקבע חיובו למעשר משיצמח לזרעים (לרש"י הכונה שיצמחו בו הזרעים. רש"י. והתוס' מבארים שאם תולשים אותם וזורעים אותם במקום אחר הם חוזרים וצומחים). התבואה (לרש"י הכונה לדגן ותירוש. ולתוס' ענבים לא כלולים בתבואה, וחייבם משיביאשו כמבואר בפ"ק דמעשרות, אמנם גם שיעור זה הוא הבאת שליש) והזיתים (-יצאה) משיביאו שליש. וכל תבואה שהביאה שליש בשביעית אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית.

י"ג. מנלן שהזמן הקובע למעשר בתבואה הוא שליש - כתיב "מוקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות", וכיון שמדובר בשנה השמינית, צ"ל שהתורה קראה לזה שביעית כדי לומר שכל תבואה שהביאה שליש בשביעית נוהג בה קדושת שביעית גם בשמינית, אבל תבואה שלא הביאה שליש בשביעית אין בה קדושת שביעית, דכתיב "חג האסיף בצאת השנה" והיינו שמה שקוצרים בחג נחשב של השנה היוצאת, וקים להו לרבנן שכל תבואה שנקצרה בחג הביאה שליש לפני ר"ה. ורבי חנינא דוחה דרשה זו שהרי "באספך מגרנך ומיקבך" בא ללמד שמסככים בפסולת גורן ויקב שהם דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. אלא לומדים מ"ועשת את התבואה לשלש השנים" אל תקרי לשלש אלא לשליש.

הגמרא דנה אם קים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, או שלא קים להו, אך אין לפקפק בשיעורי חכמים, שכל מדות חכמים כך הם מצומצמות, שאין טובלים במ' סאה חסר קורטוב (-אחד משישים וארבעה בלוג. וכתבו התוס' (ד"ה חסר) שאף אם חסר טיפה אחת א"א לטבול שם), ואינו מטמא טומאת אוכלים כביצה חסר שומשום, וג' על ג' חסר נימא אינו מטמא מדרס. שיעור כביצה נלמד מ"כל האוכל אשר יאכל" והיינו אוכל הנאכל בבת אחת, וקים להו לרבנן שאין בית הבליעה מחזיק לא פחות ולא יותר מביצת תרנגולת. וג' על ג' טפחים לטומאת מדרס שיערו חכמים שבשיעור זה הוא ראוי לשייבה.

רב ירמיה מביא ראיה שקים להו לרבנן בהבאת שליש, שהרי כשנכנסו לארץ הקריבו עומר, דכתיב "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח" משמע שלפני כן לא אכלו (ר"ת מבאר שממחרת הפסח היינו אחרי הקרבת הפסח שזה ט"ו, וכוונת הפסוק שאז אכלו מן הישן, ולומדים מהמשך הפסוק "מצות וקלי בעצם היום הזה" דהיינו שבט"ו אכלו מן החדש. והתוס' סוברים ש"ממחרת הפסח" הכונה לט"ז שהוא ממחרת אכילת הפסח), וא"א להקריב משל נכרי, וכיון שנכנסו ב' ניסן א"א לתבואה לגדול מתחילתה, (ואף שארץ ישראל ירושלה להם מאבותיהם, מ"מ יש לנכרי את מה שהוא זרע. תוד"ה ולא), אלא ודאי הקריבו מתבואה שלא הביאה שליש אצל נכרי וקים להו לרבנן בזה.

הגמ' דוחה ראית רבי ירמיה שהרי אף תבואה שגדלה ולא הביאה שליש לא יכולה להתמלא בה' ימים, אלא ארץ ישראל היא "ארץ הצבי" קלה לבשל פירותיה יותר משאר הארצות, כצבי שהוא קל ברגליו משאר החיות, וא"כ י"ל שגדלה כולה בה' ימים.

י"ג. באילנות הולכים אחרי חנטה של הפירות חנטו לפני ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות מתעשר לשנה שעברה, תבואה וזיתים - שליש, וירק הולכים אחרי הלקיטה. מקור הדין שדגן תירוש ויצהר המעשר נקבע לפי הזמן שהביאו שליש נתבאר לעיל, וביקורת שחייבם דרבנן אמרו חכמים שהולכים אחר לקיטה כיון שרגילים לגוזם כל שעה והם חוזרים וצומחים, והם גדלים על המים של שנת הלקיטה, ובפירות שג"כ חייבם מדרבנן אמרו חכמים שהולכים בתר חנטה מפני שהם גדלים על מי שנה שחנט בה, שעי"ה השרף שבא באילן לפני החנטה הפירות חונטים, וגמר הפרי גם הוא נעשה מכח אותו השרף. רש"י י"ב: ד"ה מנא הני מילי.

אורז דוחן פרגין ושומשמין שהשרישו לפני ראש השנה, מתעשרים לפי המעשר של שנה שעברה, ומותרים בשביעית אם השרישו בערב שביעית לפני ר"ה. רבה מפרש שמינים אלו הלכו בהם בתר השרשה כיון חלוקים משאר ירקות לפי שעשויים פרכים פרכים ואינם נלקטים יחד וא"כ החדש והישן מעורבים יחד אבל לענין השרשה כל השדה משריש יחד שהרי זורעים אותם בבת אחת, ומעשר פירות והאילן וירקות הוא מדרבנן, ויכולת ביד החכמים לקבוע זמן לפי דעתם לכל אחד ואחד. (ולענין שביעית י"ל דאיירי בשביעית בזמן הזה ורבי היא דס"ל ששביעית בזמן הזה דרבנן, אי נמי בתורת כהנים יש ילפותא מיוחדת לענין שביעית. תוד"ה מתוך).

ואף שלר"ש שזורי יכול לערבם ולהפריש דסבר יש בילה (ר"ש שזורי מדבר בפול המצרי שזרעו לזרע שאז תורת קטניות עליו ומתעשר אחר השרשה, אבל הזורעו לירק מתעשר אחר לקיטה), ומקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתו השריש אחרי ר"ה, שמערבם ואח"כ תורם ומעשר, כיון שאין תורמים ומעשרים מן החדש על הישן או מן הישן על החדש, רבנן סברי אין בילה שלא סומכים על הבילה, שמא לא נבלל יפה ורוב המעשר הוא מן החדש או הישן.

להלכה שמואל סובר שאין בילה אלא ביין ושמן מפני שדבר לח נבלל יפה, (ואיירי לענין מעשר, וה"ה שיש בילה במים לענין הזאה. תוד"ה חוץ). אמנם אין הולכים במינים הנ"ל אחרי השרשה אלא אחר גמר הפרי (ואין זה זמן הלקיטה, דפעמים הפרי נגמר לפני ר"ה והלקיטה היא אחרי ר"ה, וכל ירק ג"כ הולכים בו אחרי גמר פרי, ונקיט לקיטה משום שהלקיטה היא תכף אחרי גמר הפרי. תוד"ה אחר), וא"כ אף מינים שהשרישו בשתי שנים אפשר להפריש מזה על זה.

י"ד. הגמ' מבארת שמקור הדין (-אסמכתא) שזמן חיוב המעשר בירק הוא הלקיטה הוא מ"באספך מגרנך ומיקבך" - כל אסיף שלך יהא דינו כתרומת גורן ויקב שהלכה בו תורה אחרי הבאת שליש והיינו שנה שגדלו במימיה, שאחרי הבאת שליש הם ראויים בדוחק לקצירה, רבי יוסי הגלילי לומד מה גורן ויקב מיוחדים שהם גדלים על מי שנה שעברה ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל דבר שגדל על מי שנה שעברה מתעשר לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה שמתעשרים לשנה הבאה. ור"ע לומד מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על רוב מים (מי גשמים שרוב הזרעים גדלים על ידם) ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל דבר שגדל על רוב מים מתעשר לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדלים על כל מים (-אף שאובין) שמתעשרים לשנה הבאה.

וני"מ בבצלים הסריסים (לרש"י הכונה שאינם נעשים גדולים כשאר הבצלים. והתוס' (ד"ה בצלים) מביאים שבירושמי מפרש שהם בצלים שאינם עושים זרע) ופול המצרי, שמנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה ונמצאו גדלים על מי שנה שעברה, דאיתא בבבביתא שהם מתעשרים לשעבר (ומותרים בשביעית), שזה לריה"ג, אבל לר"ע כיון שדרך מינים אלו להגדל על כל מים מתעשרים להבא. וי"מ שלר"ע מתעשרים לשעבר דנעשו כשדה הבעל שאינה צריכה השקיה, ולריה"ג מתעשרים להבא. דרך בצלים הסריסים ופול המצרי למנוע מהם מים פרק אחד לפני לקיטתם כדי להקשותם, ולכך חילקום חכמים משאר ירקות, דשאר ירקות שאין דרכם בכך לא יצאו מכלל ירק ובטלה דעתו.

בא' בשבט ראש השנה לאילן כדברי ב"ש ואין תורמים מפירות שחנטו לפני כן על פירות שחנטו אחרי כן, ב"ה אומרים בט"ו בו, אע"פ שעדיין לא עברה רוב תקופת טבת, הואיל ויצאו רוב גשמי שנה ועלה השרף באילנות ורוב הפירות חונטים מעתה (מכח גשמי שנה זו, אבל מה שחנט לפני כן חנט מכח גשמי שנה שעברה, וגם לב"ש זה הטעם, אלא דס"ל שהזמן הוא בא' בשבט. תוד"ה באחד).

דין אתרוג למעשר ושביעית -

י"ד: מעשה בר"ע שליטת אתרוג בא' בשבט ונהג בו ב' עישורים (והיינו שהפריש מעשר אחד למעשר שני ופדאו וחילקו לעניים, אבל אם היה מפריש שני מעשרות ממש לא היו הפירות מתוקנים. תוד"ה ונהג). לת"ק טעמו משום שהסתפק אם לב"ה ר"ה לאילן הוא בא' בשבט או בט"ו בו, אבל לא החמיר כב"ש וב"ה, שהרי העושה כן במחלוקת אחת (כגון המחלוקת לגבי השיעור חסרון בשדרה שלב"ש זה ב' חוליות ולב"ה חוליה אחת, שבה לקולא לגבי טומאה באהל ולחומרא לגבי טריפה) הרי הוא ככסיל בחושך הולך אפילו אם הוא יודע שהלכה כב"ה והוא מחמיר על עצמו, ואין לומר דמספקא לר"ע כמו מי ההלכה, דמתמא ידע ר"ע שהלכה כב"ה. תוד"ה הכסיל. (והמיקל כשניהם רשע, אבל בשני מחלוקות שהקילו אלו בזו ואלו בזו אפשר לעשות כשניהם, דס"ל בהא כב"ש ובהא כב"ה, והלכה כב"ה, והרוצה לעשות כדברי ב"ש לפני שיצאה בת קול עושה).

ולרבי יוסי ברבי יהודה טעמו משום מחלוקת ר"ג ור"א אם הולכים באתרוג בתר חנטה כאילן, או בתר לקיטה כירק כיון דדרכו ליגדל על כל מים, (לר"א אתרוג דינו כאילן לכל דבר, ולר"ג לערלה ולרבעי ולשביעית דינו כאילן, אבל לענין מעשר בשעת לקיטתו עישורו כירק (ואין מעשרים מן הנלקט לפני ט"ו בשבט על הנלקט מט"ו בשבט, וכן נ"מ את המעשר שלו הוא מעשר שני או מעשר עני) ונמצא שאתרוג בר שישיית הנכנס לשביעית הרי הוא של בעלים כאילן שהולכים בו בתר חנטה, ופטור ממעשר כירק שהולכים בו בתר לקיטה. וכן אתרוג שוה לאילן לענין שאינו כלאים בכרם וש"ה שלו הוא שבט. תוד"ה ולשביעית. עוד תבו התוס' שמה שהולכים בירק בתר לקיטה היינו כשלא נגמר גידולו בשישית, אבל בנגמר גידולו בשישית מותר בין לר"ע בין לריה"ג, וחנט האתרוג לפני ט"ו שבט של שנה שעברה (דאל"כ נמצא שנהג כב"ש), או שהמעשה היה בט"ו בשבט ולא בא' בשבט.

ט"ו. אע"פ שאמור ר"ג שהולכים באתרוג בתר לקיטה כירק, מ"מ ר"ה שלו אינו בתשרי אלא בשבט.

אתרוג אינו טוען פירות עד שנה שלישיית לשמיטה משום משמוש הידים בשמיטה.

אתרוג ר"ה שלו בשבט חדשים ולא בשבט דתקופה אע"פ שבישול הפירות הולך אחר החמה (תוד"ה חדשים), ואף בשנה מעוברת ר"ה שלו בשבט.

אתרוג של שישיית שנכנס לשביעית לרבה פטור מן הביעור מפני שהולכים בתר חנטה ואין בו קדושת שביעית, ומ"מ פטור מן המעשר מפני שיד הכל ממשמשין בו כיון שבזמן זה כל השדות והפרדסים הם הפקר ואין אתרוג זה נשמר לבדו, ושל שביעית שנכנס לשמינית פטור ממעשר וחייב בביעור. ולרב המנונא ורבי יוחנן וריש לקיש אם חנט בשישית דינו כשישית וחייב במעשר (אפילו אם היה כזית ונעשה ככר דבתר חנטה אזלין), דכיון שאין בו קדושת שביעית אף שיד הכל ממשמשין בו הוי גזל ואין זה פטור מן המעשר, ואם חנט בשביעית דינו כשישית. ובבביתא איתא שאבטולמוס העיד משום חמשה זקנים שהולכים באתרוג אחר לקיטתו למעשר ואחר חנטה לשביעית וכדבריו סוברים רבה ורב המנונא, ורבותינו נמנו באושא שהולכים בו אחר לקיטה למעשר ולשביעית.

ט"ו: שיטת רב נחמיה שאילן שפירותיו נגמרים יחד כגון דקלים (זיתים - בחינים נקט זיתים, שבוה גם לרבנן הולכים אחרי הבאת שליש ולא אחרי חנטה. תוד"ה כגון) וחרובים, אע"פ שחנטו הפירות קודם ט"ו שבט

ד' דברים מקרעים גזר דין של אדם - צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה שהוא שב מרעתו, ו"א אף שינוי מקום.

ג' ספרים נפתחים בר"ה, רשעים גמורים שרובם עוונות נכתבים ונחתמים למיתה, צדיקים גמורים לחיים, ובינוניים - מחצה על מחצה תלויים ועומדים מר"ה עד יוה"כ, זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למיתה. וכתבו התוס' (ד"ה ונחתמים) שאף שלפעמים הצדיקים נחתמים למיתה ורשעים לחיים, דכתיב "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", הכונה כאן חיים ומיתה לענין העולם הבא.

שלוש כתות הם ליום הדין בתחית המתים (שאף שכבר נדונו אחר מיתתם בגן עדן או בגיהנום, יש עוד דין אם יזכו לחיי עולם הבא שהוא קיים לעולם, ויש שכבר קיבלו עונשם בגיהנום ושוא יזכו. תוד"ה ליום). צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי עולם, ורשעים לגיהנום, בינוניים יורדים לגיהנום ומצפצפים צועקים ובוכים מתוך היסורים שעה אחת ועולים, וב"ה אומרים הקב"ה מטה כלפי חסד.

תוקעים בשופר של איל כדי להזכיר עקידת יצחק, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני.

ט"ז: תוקעים יושבים וחוזרים ותוקעים עומדים כדי לערבב את השטן שלא יסטי, שכשישמע ישראל מחבבים את המצוות מסתמים דבריו. וכתבו התוס' (ד"ה ותוקעים) שאין איסור בל תוסיף בעשית מצוה אחת ב' פעמים. עוד כתבו התוס' (ד"ה כדי) בשם הערוך שערבוב השטן הוא מפני שהוא חושב שזה השופר גדול שיהיה לעתיד לבוא כשהשטן יתבטל.

כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מחמת אונס ולא מחמת שר"ה חל בשבת (תוד"ה שאין) מריעין לה בסופה. כל שנה שרשה בתחילתה (-שישראל עושים עצמם רשים בר"ה לדבר תחנונים ותפילה. רש"י. והתוס' (ד"ה שרשה) כתבו שמתוך ישראל רשים ליבם נשבר ומרחמים עליהם מן השמים) מתעשרת בסופה.

הנהגת הבורא בדין על האדם

אין דנים את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה אפילו אם הוא עתיד להרשיע, שנאמר "כי שמע אלוקים אל קול הנער באשר הוא שם".

ג' דברים מזכירים עוונותיו של אדם - העובר תחת קיר נטוי שהוא נבדק אם ראוי שיעשה לו נס, עיון תפילה - שסומך שתפלתו תהא נשמעת ומתאמץ לכוין ליבו, ומוסר דין על חבירו שאומרים כלום ראוי הוא שיענש חבירו על ידו. חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, ולטהר עצמו ברגל.

מתעשרים לשנה הבאה, (ונהגו העם בחורבים ובכל אלו הנלקטים יחד (תוד"ה נהגו) כרבי נחמיה), ורק אילן שאין פירותיו נגמרים יחד (כעין שתי בריכות) מה שחנט לפני ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה ומה שחנט אחרי ט"ו בשבט מתעשר לשנה הבאה. אבל לרבנן בכל הפירות הולכים אחר החנטה, וכן מצינו שבבנות שוח נוהגים קדושת שביעית בפירות הנלקטים בשנה השניה לשמיטה, מפני שהפרי נגמר אחרי ג' שנים ופירות אלו חנטו בשביעית. ור"ל הקשה על רבי יוחנן מבנות שוח, ורבי יוחנן שתק, ואין ידוע אם רבי יוחנן קיבל את דבריו, או ששתק מפני שיש לחלק בין מעשר חרובים שהוא מזרובן לשביעית דאורייתא.

ט"ז. מתני' - בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם", ובחג נידונין על המים.

בפסח על התבואה של אותה שנה, בין שכבר גדלה לפני פסח, בין אותה שעתידה ליזרע אחר הפסח, כדמצינו שתבואה שאירע בה קרי כגון ברד או שדפון או אונס לפני פסח דבר זה נגזר בפסח הקודם, ואם זה אירע לאחר הפסח דבר זה נדון בפסח הזה, (וכן אדם שאירע לו קרי או אונס לפני יוה"כ דבר זה נגזר ביוה"כ שעבר, ואם זה אירע אחרי יוה"כ דבר זה נגזר ביוה"כ זה), ועל כן הרואה שהצליח באותה שנה בחיטה שמע מינה לטובה נדון בפסח שעבר, ולכן יזרע גם שעורה לפני שיגיע פסח הבא.

השיטות בימי הדין על האדם

לר"מ הכל נדונים בר"ה וגזר דין שלהם נחתם ביוה"כ.

לרבי יהודה הכל נדונים בר"ה וגזר דין שלהם כל אחד בזמנו בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן ובחג על המים, וגזר דין של האדם ביוה"כ.

לרבי יוסי אדם נדון בכל יום.

לרבי נתן אדם נדון בכל שעה.

לתנא דבי רבי ישמעאל וכן שיטת תנא דמתני' בפסח על התבואה וכו' והאדם נדון בר"ה וגזר דין שלו ביוה"כ.

מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין, אב"א משום דרך ארץ, ואב"א מיקמי דליפוש חרון אף.

כמאן מצלינן האידינא על החולים ועל הת"ח תשושי הכח, כרבי יוסי אבל לרבנן אין מתפללים שלא יחלה, כיון שזה נגזר כבר, אבל שיבריא מתפללים, דלא נגזר מתי יבריא. ומה שמתפללים על הגשמים, היינו שאם נגזר שירדו גשמים מועטים שיורידם הקב"ה בזמנם. ועוד י"ל דתפילת רבים שייכת כל השנה כיון שהיא קורעת גזר דין. (תוד"ה כמאן). ואב"א יפה צעקה לאדם אף לאחר גזר דין.

מפני מה אמרה תורה -

הביאו עומר בפסח, כדי שתתברך תבואה שבשדות. שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו פירות האילן, דשתי הלחם מתירים להביא ביכורים. אי נמי רבי יהודה לטעמיה דאמר בסנהדרין עץ שאכל אדם הראשון חיטה היה. נסכו מים בחג, כדי שיתברכו גשמי שנה.

אמרו לפני בר"ה מלכויות, כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות, כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר.

ניתן לשמוע שיחות מת"ח אחד, בעברית או

באידיש, סיכומי 7 דפים בשעה, ביאורי תפילות יום חול ושבט, ענייני בין אדם לחבירו, פרשיות השבוע ומועדים וכו'

בטלפון - 03-6171132